

Apulaisasiantuntijasta oman itsensä herraksi: Kokemuksia kansainvälisestä kehitysyhteistyöstä Aasiassa

Lähdin Suomesta lähes 20 vuotta sitten. Matkalaukkuja pakatessani ei mielessäni käynyt, että kahden vuoden apulaisasiantuntijan pesti Papua-Uusi-Guineassa jatkuisikin vuosien mittaisena urana Maailman Terveysjärjestössä, WHO:ssa ja sittemmin freelancerina Aasiassa ja Etelä-Amerikassa.

Innostuksen ulkomailla – etenkin Aasiassa työskentelyyn – olin saanut jo kouluaikoina. Osallistuminen 16-vuotiaana Punaisen Ristin leirille Itävallassa sinetöi haluni toimia kansainvälisessä organisaatiossa. Se myös inspiroi minua hakeutumaan lääketieteen opiskelujen pariin.

Valinta-, kieli- ja soveltuvuustestit suoritettuani sain tiedon Suomen ulkoasiainministeriöltä, että minut oli hyväksytty yhdeksi kolmesta maailmalle lähetettävästä WHO:n apulaisasiantuntijasta, APO:sta. Ja koska testaaajien mielestä minulla oli reipasta viidakkokokemusta ja riittävää stressin sietokykyä, sain kuulla uuden kotimaani olevan Papua-Uusi-Guinea. Kunhan olin ensin löytänyt tuon liskoa muistuttavan maapalan maailmankartalta, annoin empimättä myöntävän vastaukseni; matkani Papua-Uusi-Guineaan oli valmis alkamaan. Olin täynnä intoa, ennakkoluulottomuutta ja valmis kohtaamaan uusia haasteita.

WHO:n päätoimistossa Genevessä tapahtuva kolmen viikon mittainen alkubriiffaus oli sangen hyödyllinen. Sain hyvän yleiskuvan WHO:n toiminnasta, organisaation rakenteesta, prioriteeteista, mutta ennen kaikkea mahdollisuuden tutustua kollegoihin. Myöhemmin totesin, kuinka paljon helpompaa organisaation tiukan hierarkian ja sääntöjen puitteissa on toimia, kun nimien taustalla on tutut kasvat.

Päämajan koulutusjakson jälkeen vietin seuraavat kolme viikkoa organisaation Läntisen tyynenmeren aluetoimistossa Manilassa. Kymmenen sivun mittainen briiffauslista oli uuvuttava. Hyvää tarkoittavilla tervehdyskäynneillä ohjelmajohtajien luona sain hämmästykseni kokea oudoksuntaa siitä, että olin vapaaehtoisesti matkalla Papua-Uusi-Guineaan. Kysymykset, kuten ”onko siellä vielä kannibalismia” eivät minua hetkauttaneet, mutta turhauttivat. ”Poika parka” kommenttien sijaan olisin mieluummin kuunnellut teknisempiä ohjelmiin liittyviä neuvoja tai vinkkejä uuden kulttuurin ja työyhteisön kohtaamisesta.

Apulaisasiantuntijana Papua-Uusi-Guineassa

Työni Papua-Uusi-Guineassa painottui kahden WHO-ohjelman – lasten ripulitautikontrolli (CDD) ja rokotusohjelma (EPI) – koordinointiin, suunnitteluun, ja toteuttamiseen. Molemmat ohjelmat olivat WHO:n ”lippulaivoja” eli strategioiltaan ja tavoitteiltaan selkeitä ja loogisia, vertikaalisia tautikontrolli-ohjelmia. Käytettävissä olivat WHO:n erinomaiset tekniset materiaalit niin kliiniseen ja johtamis- ja työnohjaustaidon koulutukseen kuin kenttätutkimusten tekemisiin tai terveyskasvatukseen.

WHO:n Papua-Uusi-Guinean maatoimisto sijaitsi ränsistyneessä terveysministeriön puutalossa, jossa työntekijöiden lisäksi juoksivat torakat, rotat ja kämmenen kokoiset hämähäkit. Sähkön ja vesijohtoveden saatavuuden kanssa oli jatkuvia ongelmia. Viisi WHO:n asiantuntijalääkärinä – minä mukaan luettuna – oli sullottu vajaan kymmenen neliön mittaiseen, ikkunattomaan varastohuoneeseen, jossa 20 vuoden ikäinen ilmastointilaitte pärisi taifuunin voimakkuudella ja piti huolen päivittäisestä tension neckistä.

Apulaisasiantuntija voi joutua kenttätöissään melkoisen haasteen eteen. Vaikka Genevessä allekirjoitetut sopimukset kertoivat tarkasti työnkuvasta, kentällä annettavasta työnohjauksesta ja apulaisasiantuntijatoimen harjoittelijan luonteesta, arki avasi toisenlaisen totuuden. ”Apulais-tittelin voit surutta jättää pois käyntikortistasi”, minulle neuvottiin heti maahan saavuttuani. Päivittäinen työnohjaus jäi puolestaan rupattelutuokioiksi päivän säästä, sillä esimieheni oli koulutukseltaan jätevesi-insinööri, joka ei katsonut aiheelliseksi puuttua työhöni. ”Suomalaiseen voi luottaa” asenne oli toki mieltä ylistävää, mutta ei auttanut niiden lukuisten alkuongelmien ratkaisemisessa.

Kenttätöiden perustana niin Papua-Uusi-Guineassa kuin muuallakin on ns. counterpart periaate: toimia yhteistyössä paikallisen terveysministeriön viranomaisen kanssa, tavoitteena tieto-aidon jakaminen. Yhteistyö counterpartini kanssa sujui kitkatta silloin, kun hän oli paikalla, mutta useat töistä poissaolot heimojuhlien tai perhetapahtumien vuoksi hidastivat projektin toteuttamista.

Sopeutuminen Tyynenmeren työrytmiin vei oman aikansa. Tottuneena suomalaiseen tehokkuusajatteluun halusin siirtää sitä myös Papua-Uusi-Guineaan. Huomasin kuitenkin vain turhautuvani. Oli parempi edetä rauhallisesti, olla kärsivällinen, sopeutua ja nauttia työstä ja maasta maan tavalla.

Pidin suunnattomasti työstäni kentällä, Papua-Uusi-Guinean primitiivisissä ja värikkäissä maaseutukylissä. Tehtäviini kuului erilaisten koulutuskurssien järjestämistä ympäri Papua-Uusi-Guinean kulttuurillisesti rikasta ylänköaluetta ja saaristoa. Ihmisten ystävällisyys, vieraanvaraisuus ja uteliaisuus pysäyttivät. Lasten rokotuskampanjoiden järjestäminen tai ripulinhoidon kotiopetus ruohomajoissa olivat ikimuistoisia hetkiä. Koin tekeväni todellista lääkärin työtä. Ujon lapsen hymy rokotuspiikin jälkeen on paras kiitos ja palaute mitä olen koskaan saanut.

Elämä Papua-Uusi-Guineassa oli täynnä yllätyksiä. Elämän alkeellisuus, kulttuurin ainutlaatuisuus pysäyttivät; myös kirjaimellisesti. Niin silloinkin, kun ajoimme vuoristoalueella sairaalavierailulle ja jouduimme keskelle heimosotaa ja ilmassa sinkoilevia nuolia. Toki vei aikansa ennen kuin tottui pankkijonossa naapurin lanteilla roikkuvaan sotakirveeseen, jousipyssyyn, ruohohameeseen tai siantorahhamasnenälävistyksen.

Maata rienaavat levottomuudet, pääkaupungissa Port Moresbyssä vallitseva huliganismi, alkoholi-ongelmat ja raiskaukset rajoittivat työnjälkeistä ulkona liikkumista, mutta eivät estäneet minua solmimasta arvokkaita ihmissuhteita niin paikallisiin kuin maan ekspatriootti-yhteisöön. Yhteiset matkat maaseudulle, yöpymiset viidakkokylissä ja tutustuminen paikallisiin tapoihin, osallistuminen heimojuhliin oli kiinnostavaa, mutta ennen kaikkea ne avasivat oven maan asukkaiden arjen todellisuuteen: niin iloihin kuin suruihin. Paikallisten arvojen ja tabujen ymmärtäminen ja kunnioittaminen sekä nyanssien arvostaminen loivat pohjan myös ohjelmien menestykselle toteuttamiselle.

Yhteistyökyky, ei vaan maan viranomaisten kanssa, mutta myös muiden organisaatioiden ja kansalaisjärjestöjen edustajien kanssa oli tärkeää. Lähes jokaisella organisaatiolla oli omat ohjelmansa, omat prioriteettinsa, omat koulutuspaketinsä ja omat indikaattorinsa, jolla mitattaisiin ohjelmien tehokkuutta. Turhautumiselta ei voinut välttyä katsellessaan tätä koordinoimatonta kehitysavun virtaa, joka satoi terveysministeriön muutenkin niukat henkilökunnan resurssit.

WHO:n aluetoimistossa

Kahden vuoden apulaisasiantuntijapestin jälkeen anoin siirtoa WHO:n Läntisen tyynenmeren aluetoimistoon Filippiineille. Ja koska satuin olemaan oikeassa paikassa oikeaan aikaan, toiveeni toteutui.

Aluetoimistossa jatkoin CDD-ohjelman parissa. Kolmannen vuoden jälkeen tiesin Suomen UM:n kustantaman APO-aikani kuluneen umpeen. Oli päätöksen aika: jäädäkö vai palata kotimaahan Suomeen. Kun jälleen kerran satuin olemaan oikeassa paikassa oikeaan aikaan, päätin hakea aluetoimistossa juuri vapautunutta CDD Medical Officer virkaa, jonka sitten sainkin.

Manilan aluetoimiston henkilökunta oli todella kansainvälistä. Ihmisten erilaisuus ja monenkirjavuus toi työhön niin sen hauskuuden kuin haastavuudenkin. Kaikkien kanssa oli tultava toimeen, diplomatian taidot kehittyivät vuosien saatossa ja joutuivat ajoin kovalle koetukselle.

Opin nopeasti aluetoimistomme ”survival” keinon: matalan profiilin. Tee työsi, mutta älä avaa suutasi, ellei kysytä. Aluksi en kokenut byrokratiaa, pohjoisaasialaista, hyvin auktoritaarista ja hierarkista pomo-on-aina-oikeassa-johtamistyyliä liian stressaavana. Kaikilta tämä ei onnistunut. Moni kaipasi länsimaisen työpaikkademokratian pelisääntöjen pariin. Minä vasta myöhemmin.

Työ aluetoimistossa oli teknisesti haastavaa, mielenkiintoista ja vaati paljon matkustelua. Tehtäviin kuului niin kansallisten kuin suurten kansainvälisten kokousten, seminaarien ja koulutuskurssien järjestämistä. Selvitellessäni kokousvieraiden hotellihuoneiden hintoja, lentoyhteyksiä, illallismenuita, tai esiintyessäni lannetta vatkaton Ricky Martinina alueen terveysministerien juhlaillallisella Macaossa mietin usein, kuinka kauaksi olinkaan koulutustani vastaavasta työstä ajautunut; ajoittain koin olevani duunissa matkatoimistossa.

Urani WHO:ssa jatkui onnellisten tähtien alla. Muutaman vuoden kuluttua sain ylennyksen alueelliseksi neuvonantajaksi ja uudeksi tehtäväkenttäkseni hyvin horisontaalisen, perusterveydenhuollon kehittämisen. Muutto aluetoimiston ylimpään kerrokseen toi arvovaltaa, valtavasti opittavaa, vähän työnohjausta, mutta paljon haasteellista työmaata. Kapea-alaisiin, mutta hyvin toimiviin tautikontrollistrategioihin tottuneena, uudet PHC (primary health care)-ohjelmat tuntuivat abstrakteilta, laaja-alaisilta, osin kärjettömiltäkin. Työhön oli vaikea päästä käsiksi, ja siinä korostuivat WHO:n sisäiset jännitteet ja ajoittainen sangen outo kilpailu päämajan ja aluetoimistojen välillä. Missä oli yhteen hiileen puhaltava organisaatio?

Kiinnostukseni journalismiin, valokuvaukseen ja dokumenttien tuottamiseen sai minut lopulta hakeutumaan WHO:n Manilan aluetoimiston tiedotusyksikön vastaavaksi. Olin kokenut oudoksi sen, kuinka vähän edellisen johdon aikana oli panostettu media-suhteisiin ja tieto-taitoihin. Aasiassa

myöhemmin pyörineet SARS- ja lintuinfluenssaepidemat osoittivat, kuinka tärkeää ovat hyvät mediasuhteet ja henkilökunnan taidot esiintyä lehdistön ja televisiokameroiden edessä.

WHO:n aluetoimiston uusien johtajien myötä tuulet olivat hieman kääntyneet, mutta puhalsivat edelleen Pohjois-Aasiasta. Sain kuitenkin melkoisen vapauden uudistaa alueen tiedotusyksikköä, toimia alan huippukonsulttien kanssa, esimerkiksi polio-eradikaatiota kuvaavan dokumenttielokuvan parissa Kambutseassa. Kahden vuoden mittaiseksi jäänyt mediakokemus antoi minulle lisäkokenusta ja annoksen rohkeutta tehdä lopullinen urapäätökseni: freelanceriksi.

Freelanceriksi – oman itsensä herraksi

Lähdin WHO:sta hetkellä, jolloin olin saanut itselleni asettamat päämääräni täytetyiksi. Koin, että tämä kappale elämäni kirjasta on kirjoitettu ja sillä on hyvä loppu: on aika aloittaa uusi. Jätin jälkeeni arvokkaita ja antoisia, työntäyteisiä vuosia, lukemattomia työmatkoja ja ennen kaikkea tiiviin ihmissuhteiden, ystävien verkoston ympäri Aasiaa. Muistoni ovat myönteiset, mutta WHO – kuten varmaan muutkin isot organisaatiot – voi myös uuvuttaa kankeudellaan, byrokratiallaan ja vanhanaikaisuudellaan. Maalaisjärki ratkaisisi monta hallinnollista ongelmaa, joihin nyt etsitään vastauksia sääntökirjojen uuvuttavasta pykäläviidakoista.

Päätös freelanceriksi ryhtymisestä oli muhinut mielessäni jo vuosia. Freelancer-konsulttina ja lääketieteellisenä toimittajana työskentely oman kommandiittiyhtiön nimissä on tarjonnut mahdollisuuden olla mukana edelleen terveydenhuollon tehtävissä, mutta myös minulle tärkeissä, luovemmissa kirjoittamisen ja valokuvaamisen parissa. Haluan tuoda näkemäni ja kokemani julki myös sanojen ja kuvien kautta. Olen nyt saanut yhdistetyksi kokemukseni, kiinnostukseni ja kyyni. Sanoisin sitä melkoiseksi onnellisuuden sumaksi.

Mutta vapaudella on myös hintansa. Toimeentulo freelancerina on epävarmempaa, sillä pätkätyöt eivät takaa säännöllisiä ansioita. Myös maailman tapahtumat, kuten taloudellinen kehitys, sodat tai tautiepidemat, esimerkiksi SARS, heijastavat työn tarjontaan.

Itsenäisenä yrittäjänä olen joutunut olemaan pro-aktiivinen. Kukaan ei tule ovelle koputtamaan ja tarjoamaan töitä. CV:n kierrättäminen ja updatointi konsulttifirmoissa ei riitä. Henkilökohtaiset tapaamiset, vuosien varrella solmitut tuttavuudet ja verkostoituminen ovat tärkeää. Itsensä kauppaaminen ei onnistu tyypillisellä suomalaisella ”enhän minä mitään” -asenteella. Sen on muututtava, jos haluaa pärjätä. Työtarjouksiin on suhtauduttava arvostavasti: toisaalta on tiedettävä oma kapasiteettinsa, toisaalta on osoitettava riittävää rohkeutta tarttua uusiin haasteisiin.

Olen tehnyt itseni oloista uraa: en kirjoissa kirjoitettua, en ennalta suunniteltua. Olen kulkenut omia polkujani. Olen hypännyt uusiin haasteisiin hetkellä, kun vanhat ovat haalistuneet. Päätökset eivät ole olleet helppoja. Ne eivät syntyneet synnyttämättä.

Uuteen maanosaan

Jätin Aasian taakseni vuonna 2005. Halusin lähteä ennen kuin kyynisyys iski, ennen kuin olisin muuttunut baareissa nuokkuvaksi, gin-tonicia hörppääväksi valittavaksi ekspatriotiksi. Aasia on

minulle rakas ja halusin vaalia näitä arvostuksen ja kiintymyksen tunteita. Mutta yhtä lailla kaipasin keski-ikäisenä muutosta elämääni. Siksi lähdin.

Saavuin Brasiliaan syyskuussa 2005. Kotini on siitä asti ollut Copacabanalla, Rio de Janeirossa. Haaveeni, jolla on ollut hinta. Päätös, jota en ole kuitenkaan katunut. Kaunis, mutta ei helppo maa. Mielenkiintoinen ja rikas kulttuuri, mutta kuinka vaikea siihen onkaan integroitua.

Intohimoni on nykyisin valokuvaus, mutta napanuorani lääketieteeseen ovat kehitysyhteistyöhön liittyvät uutiskirjeet ja artikkelit suomalaisen mediaan. Kaipaan Aasian verkostoani ja helppoa englanninkielistä kommunikointia. Täällä räpellän ontuvalla portugalinkielelläni, jota ilman tässä maassa ei todellakaan tule toimeen.

Elämäni on antanut minulle paljon. Muuttanut minua. Olen ylpeä siitä, että olen uskonut itseeni ja tehnyt hulluimmistakin haaveistani totta. Olen piirtänyt kuvani hiekkaan. Olen oppinut kaatumaan ja nousemaan luottavaisena ylös. Olen ehkä eksynyt kauas perinteisestä lääkärintyöstä – jota teen enää vain unissani – mutta silti uskon, että tapahtumat ovat johtaneet toiseen ja että kaikella on ollut tarkoituksensa.

Brasiliassa sanotaan, että ”aurinko nousee joka aamu ja se nousee kaikille”. Minä uskon siihen. Että jokaisessa päivässä, jokaisessa hetkessä on mahdollisuus.

Olen kalibroinut oman arvoasteikkoni ja havahtunut miettimään: uraakin tärkeämpää on hyvin eletty elämä. Hyvin elettyä elämää tärkeämpää ei ole.

Seppo Suomela LL
Toimittaja, kuvaaja